

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

TOMASZ WOŚ
ORCID: 0000-0002-0005-0521
tomasz.wos@umcs.pl

Pozycja ustrojowa notariatu w świetle Prawa o notariacie z dnia 25 maja 1951 r.

Systemic Position of the Polish Notariat in the Light of the Law on Notaries
of 25 May 1951

WPROWADZENIE

Pierwsze lata po II wojnie światowej przyniosły w Polsce istotne zmiany w zakresie prawa cywilnego i karnego, prawa procesowego, organizacji wymiaru sprawiedliwości oraz wszelkich instytucji prawnych¹. Notariat, funkcjonujący początkowo jakby na uboczu dokonujących się wokół przemian, w sytuacji niezupełnie jasno określonej i uregulowanej połowicznie, stał się na początku lat 50. XX w. przedmiotem gruntownej reformy. Wychodząc z założenia, że żadna instytucja prawnicza nie może być oderwana nie tylko formalnie, ale również ideologicznie od istniejącego ustroju społeczno-ekonomicznego w państwie, odrzucono propozycje dostosowania dotychczasowej organizacji notariatu do nowych warunków, uznając konieczność szybkiego i całkowicie nowego jej uregulowania². Stanowisko władz w sprawie reformy notariatu, jego organizacji i funkcji znalazło wyraz w uchwalonym przez Sejm w dniu 25 maja 1951 r. nowym Prawie o notariacie³. Ze względu na fakt, że wprowadzenie w życie nowej ustawy

¹ D. Malec, *Dzieje notariatu polskiego*, Kraków 2007, s. 217–218.

² T. Rek, *Sprawa reformy notariatu*, „Nowe Prawo” 1950, nr 12, s. 8.

³ Ustawa z dnia 25 maja 1951 r. – Prawo o notariacie (Dz.U. 1951, nr 36, poz. 276). W artykule dokonuję analizy pozycji ustrojowej notariatu w świetle pierwotnej wersji Prawa o notariacie z dnia 25 maja 1951 r. Organizacja i funkcjonowanie notariatu w okresie obowiązywania tej

ustrojowej wiązało się z szeregiem czynności przygotowawczych o charakterze personalnym i budżetowym, datę jej wejścia w życie ustalono na dzień 1 stycznia 1952 r. Z wejściem w życie nowej ustawy utraciło moc Prawo o notariacie z 1933 r.⁴ oraz wszelkie wydane w okresie 1946–1951 akty prawodawcze dotyczące notariatu⁵.

Celem artykułu jest przedstawienie pozycji ustrojowej notariatu w świetle Prawa o notariacie z dnia 25 maja 1951 r. Dla osiągnięcia tego celu zostały omówione nowe założenia ustrojowe notariatu, w szczególności charakter i kompetencje państwowych biur notarialnych, status prawny notariusza oraz relacje panujące między notariuszem a państwowym biurem notarialnym. Szczególną uwagę poświęcono również nowym zasadom odpowiedzialności notariuszy oraz sprawowania nadzoru nad notariatem. Do realizacji przedstawionych celów posłużono się przede wszystkim metodą historyczno-prawną, polegającą na analizie i dedukcji materiałów prawnych historycznych. Bazę materiałową stanowi literatura przedmiotu, prasa oraz historyczne akty normatywne.

PAŃSTWOWE BIURA NOTARIALNE A POZYCJA USTROJOWA NOTARIATU

Prawo o notariacie z 1951 r. odrzuciło podstawowe założenia ustrojowe notariatu wykształcone w Polsce w okresie międzywojennym⁶ i bazowało na nowych zasadach, wzorowanych na ustawodawstwie radzieckim, w szczególności na przepisach o państwowym notariacie RFSRR z dnia 31 grudnia 1947 r.⁷ Nowa regulacja oparła organizację polskiego notariatu na państwowych biurach notarialnych. Zgodnie z art. 1 ustawy państwowe biura notarialne były powołane do sporządzania aktów, którym strony były zobowiązane lub chciały nadać formę notarialną, do uwierzytelniania i poświadczania dokumentów oraz do dokonywania innych czynności zleconych przez prawo.

Podstawowym założeniem nowej ustawy ustrojowej była zasada, że notariat jest organem państwowym, działającym przez państwowe biura notarialne pod

regulacji oraz wprowadzone w tym czasie zmiany legislacyjne będą stanowiąc przedmiot osobnego opracowania.

⁴ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. – Prawo o notariacie (Dz.U. 1933, nr 84, poz. 609, ze zm.).

⁵ W. Natanson, *Zarys prawa o notariacie*, Warszawa 1953, s. 7.

⁶ Zob. T. Woś, *Systemic Position of the Notary under the First Polish Law on Notaries of 27 October 1933. Part One*, "Studia Iuridica Lublinensia" 2020, vol. 29(5), s. 343–361; idem, *Systemic Position of the Notary under the First Polish Law on Notaries of 27 October 1933. Part Two*, "Studia Iuridica Lublinensia" 2021, vol. 30(4), s. 573–592.

⁷ B. Tymecki, *Notariat i czynności notarialne*, Białystok 1988, s. 12.

nadzorem Ministra Sprawiedliwości i jego organów⁸. Pozycja ustrojowa notariatu była przedmiotem ożywionej dyskusji. Pomimo różnic definicyjnych powszechnie przyjmowano, że na gruncie nowej regulacji można zaliczyć polski notariat, występujący jako państwowe biura notarialne, do organów ochrony prawnej⁹. S. Włodyka zdefiniował notariat jako państwowy organ powszechnej obsługi prawnej w zakresie niektórych czynności cywilno-prawnych w szerokim znaczeniu, tzn. łącznie z czynnościami prawa handlowego, wekslowego, czekowego, działającym na żądanie stron, pozostających do niego w stosunku administracyjno-prawnym¹⁰. J. Waszczyński określił notariat jako państwowy organ ochrony prawnej, mający na celu zapewnienie bezpieczeństwa obrotu cywilnego i jego zgodności z obowiązującym prawem¹¹. Z. Resich uważał, że państwowe biura notarialne były organami powszechnej obsługi prawnej w zakresie niektórych czynności cywilno-prawnych¹². Zgadza się co do tego, że struktura organizacyjna notariatu w świetle Prawa o notariacie z 1951 r. pozwalała dostrzec w nim urząd państwowy, jednocześnie zdawano sobie sprawę, że jego cel, funkcje, zakres kompetencji i zasady działania wykazują znaczne odrębności w stosunku zarówno do tradycyjnie pojmowanego urzędu, jak i do innych organów ochrony prawnej¹³. Uważano, że o charakterze notariatu decyduje głównie charakter czynności notariuszy, a w mniejszym stopniu struktura organizacyjna¹⁴.

W świetle Prawa o notariacie z 1951 r. czynności notarialne dokonywane były przez notariusza. W zakresie statusu prawnego przepisy ustawy uznały notariusza za pracownika państwowego, na którym ciążyły szczególne obowiązki w zakresie przestrzegania obowiązującego w Państwie Ludowym prawa i zasad współżycia społecznego¹⁵. Pomimo tego, że nowa regulacja traktowała notariusza jako urzędnika państwowego, w piśmiennictwie nie brakowało wypowiedzi uważających notariusza za osobę zaufania publicznego, do której obie strony stosunku cywilnoprawnego mają bezwzględne zaufanie, że będzie przy dokonywaniu czynności działać bezstronnie, zgodnie z prawem, należycie chroniąc prawa uczestników czynności. Pod tym względem sytuację notariusza porównywano do

⁸ E. Janeczko, *Kształtowanie się notariatu w PRL*, „Zeszyty Problemowo-Analityczne” 1972, nr 23, s. 17; W. Natanson, *op. cit.*, s. 7.

⁹ B. Tymecki, *Notariat i czynności notarialne...*, s. 37–40.

¹⁰ S. Włodyka, *Organizacja wymiaru sprawiedliwości w PRL*, Warszawa 1963, s. 318.

¹¹ J. Waszczyński, *Ustrój organów ochrony prawnej w zarysie*, Łódź 1969, s. 206.

¹² Z. Resich, *Nauka o organach ochrony prawnej*, Warszawa 1973, s. 129.

¹³ B. Tymecki, *Notariat i czynności notarialne...*, s. 60.

¹⁴ *Ibidem*, s. 71.

¹⁵ W. Sz wajdler, *Ustrój oraz funkcjonowanie notariatu w okresie transformacji systemowej*, [w:] *Przemiany polskiego prawa (lata 1989–1999)*, red. E. Kustra, „Studia Iuridica Toruniensia” 2001, vol. 1, s. 281–282.

sytuacji sędziego i jednocześnie podkreślano, że zasadniczo różni się ona od sytuacji adwokata¹⁶.

W dziedzinie relacji panującej między notariuszem a państwowym biurem notarialnym podkreślano, że można ją porównać do relacji panującej między sądem a sędzią. W tej relacji sąd stanowił rodzaj urzędu i uważano, że podobną funkcję pełni państwowe biuro notarialne¹⁷.

Podstawę prawną organizacji i działania państwowych biur notarialnych stanowiły – oprócz przepisów Prawa o notariacie z 1951 r. – również rozporządzenia i zarządzenia Ministra Sprawiedliwości. Najważniejszym z nich, choć mającym najbardziej ogólny charakter, bo dotyczący nie tylko samej organizacji państwowych biur notarialnych, lecz także spraw osobowych notariuszy i pracowników notarialnych, było zarządzenie z dnia 22 września 1952 r., obejmujące Regulamin urzędowania państwowych biur notarialnych¹⁸, które zastąpiło tymczasowy Regulamin z dnia 12 grudnia 1951 r. (§ 24)¹⁹.

Opracowanie planu rozmieszczenia państwowych biur notarialnych oraz ustalenie ich liczby należało do kompetencji Ministra Sprawiedliwości (art. 2 Prawa o notariacie). Korzystając ze swoich uprawnień, Minister Sprawiedliwości wydał w dniu 31 października 1951 r. zarządzenie²⁰ ustalające 296 państwowych biur notarialnych oraz ich rozmieszczenie w poszczególnych województwach²¹.

Podstawowym przepisem Prawa o notariacie dotyczącym organizacji państwowych biur notarialnych był art. 3, zgodnie z którym państwowe biuro notarialne obejmuje jednego lub więcej notariuszy oraz pracowników notarialnych. Organizację wewnętrzną biura notarialnego regulował art. 4 Prawa o notariacie. W świetle tego przepisu na czele biura notarialnego stał jego kierownik, wyznaczony przez Ministra Sprawiedliwości²². W biurach, w skład których wchodził tylko jeden notariusz, to właśnie on sprawował kierownictwo, w innych zaś kierownictwo sprawował jeden z notariuszy wyznaczony przez Ministra Sprawie-

¹⁶ A. Oleszko, *Charakter powołania na notariusza*, „Rejent” 1995, nr 5, s. 44; D. Malec, *op. cit.*, s. 237; S. Włodyka, *op. cit.*, s. 319; W. Berutowicz, J. Mokry, *Organizacja ochrony prawnej w PRL*, Warszawa 1987, s. 293; Z. Resich, *op. cit.*, s. 130.

¹⁷ B. Tymecki, *Notariat i czynności notarialne...*, s. 71.

¹⁸ Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 września 1952 r. – Regulamin urzędowania państwowych biur notarialnych (Dz.Urz. Ministerstwa Sprawiedliwości 1952, nr 2, poz. 13), dalej także: Regulamin.

¹⁹ W. Natanson, *op. cit.*, s. 15.

²⁰ Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 31 października 1951 r. w sprawie ustalenia i rozmieszczenia państwowych biur notarialnych (Dz.Urz. Ministerstwa Sprawiedliwości 1951, nr 8, poz. 79).

²¹ R. Szytk, *Zasady ustalania siedzib i ilości kancelarii notarialnych*, „Rejent” 1996, nr 4–5, s. 117; T. Rek, *O wyższy poziom pracy państwowych biur notarialnych*, „Nowe Prawo” 1953, nr 7, s. 9.

²² B. Tymecki, *Notariat w systemie organów ochrony prawnej*, „Rzeszowskie Zeszyty Naukowe. Prawo – Ekonomia – Rolnictwo” 1984, vol. 2, s. 66; D. Malec, *op. cit.*, s. 227.

dliwości. Kwestie organizacji wewnętrznej i zasad urzędowania państwowych biur notarialnych określał również Regulamin urzędowania państwowych biur notarialnych. W państwowych biurach notarialnych, w skład których wchodziło więcej niż trzech notariuszy, mógł nastąpić wewnętrzny podział biura na sekcje. Poszczególne sekcje używały wówczas osobnych pieczęci i prowadziły oddzielne księgi oznaczone dodatkową numeracją sekcji. O podziale na sekcje kierownik biura zawiadamiał Ministra Sprawiedliwości i prezesa sądu wojewódzkiego (§ 12 Regulaminu)²³. Zgodnie z § 9 Regulaminu kierownik biura reprezentował je oraz kierował jego działalnością, będąc w tym zakresie organem Ministra Sprawiedliwości. Zakres obowiązków kierownika przewidziany był w § 10 Regulaminu i odnosił się zarówno do wewnętrznego funkcjonowania (kierowania biurem), jak i do stosunków z organami nadzorującymi działalność państwowych biur notarialnych. Do pierwszych zaliczało się organizowanie i koordynowanie pracy notariuszy i pozostałych pracowników państwowych biur notarialnych²⁴. Uprawnienia kierownika państwowego biura notarialnego w dziedzinie spraw osobowych były jednak istotnie ograniczone przez kompetencje prezesa sądu wojewódzkiego. Prezes sądu wojewódzkiego na wniosek kierownika biura m.in. przyjmował i zwalniał pracowników notarialnych, awansował ich, przyznawał im nagrody (§ 15 i 17 Regulaminu)²⁵. Niewątpliwą zaletą tak słabej pozycji kierownika państwowego biura notarialnego było to, że stanowisko to nie należało do tzw. nomenklatury, a więc jego obsadzenie nie musiało być uzgadniane z odpowiednim komitetem PZPR²⁶. Do drugiej grupy obowiązków kierownika państwowego biura notarialnego Regulamin zaliczał składanie sprawozdań do organów nadzorujących²⁷.

Prawo o notariacie z dnia 25 maja 1951 r., dokonując zasadniczych zmian w dziedzinie ustroju polskiego notariatu, wprowadziło również nowe zasady sprawowania nad nim nadzoru. Zasadniczą różnicą w stosunku do rozwiązań przyjętych w Prawie o notariacie z 1933 r., wobec zniesienia samorządu notarialnego, był brak nadzoru korporacyjnego wykonywanego przez organy izb notarialnych, czyli rady notarialne²⁸. Podstawowe znaczenie w zakresie nadzoru nad notariatem miał art. 7 Prawa o notariacie z 1951 r. W świetle tego przepisu zwierzchni nadzór nad działalnością państwowych biur notarialnych sprawował Minister Sprawiedliwości. Nadzór ten wykonywany był przez organy powołane do sprawowania nadzoru nad sądami powszechnymi oraz przez prezesów sądów wojewódzkich. Szczegółowe zagadnienia w przedmiocie nadzoru nad notariatem regulowa-

²³ W. Natanson, *op. cit.*, s. 16–17.

²⁴ B. Tymecki, *Notariat i czynności notarialne...*, s. 48–49.

²⁵ Idem, *Notariat w systemie...*, s. 68.

²⁶ J. Florkowski, J. Rzączyński, *Historia Izby Notarialnej w Lublinie*, „Rejent” 2001, nr 5, s. 20.

²⁷ B. Tymecki, *Notariat i czynności notarialne...*, s. 49.

²⁸ Idem, *Notariat w systemie...*, s. 68.

ła wydana w trybie zarządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 10 września 1952 r.²⁹ Instrukcja w sprawie nadzoru nad państwowymi biurami notarialnymi³⁰.

Zgodnie z art. 8 Prawa o notariacie państwowe biura notarialne pobierały za dokonane czynności notarialne opłaty na rzecz Skarbu Państwa. Wysokość opłat oraz zasady pobierania i zwalniania od nich określał w drodze rozporządzenia Minister Sprawiedliwości w porozumieniu z Ministrem Finansów. Na podstawie tego upoważnienia Minister Sprawiedliwości wydał rozporządzenie z dnia 24 grudnia 1951 r. o opłatach za dokonanie czynności notarialnych³¹. Jednocześnie na podstawie art. 34 § 1 Prawa o notariacie, niezależnie od opłaty za dokonanie czynności notarialnych, notariusz pobierał na rzecz Skarbu Państwa podatki i opłaty skarbowe należne w związku z dokonywaną czynnością³².

Państwowe biura notarialne używały pieczęci, których wzór określił – na podstawie delegacji ustawowej zawartej w art. 9 Prawa o notariacie – Minister Sprawiedliwości zarządzeniem z dnia 8 października 1951 r. w sprawie pieczęci państwowych biur notarialnych³³. Zgodnie z § 1 tego zarządzenia państwowe biura notarialne miały używać okrągłych pieczęci urzędowych z wyobrażeniem orła państwowego pośrodku i nazwą biura³⁴.

W chwili wejścia w życie Prawa o notariacie z 1951 r. do zakresu działania państwowych biur notarialnych należało zgodnie z art. 21 dokonywanie następujących czynności: sporządzanie aktów notarialnych, dokonywanie poświadczeń, doręczanie oświadczeń, spisywanie protokołów w przypadkach prawem przewidzianych, sporządzanie protestów weksli, czeków, warrantów i innych dokumentów, przyjmowanie na przechowanie dokumentów, wykonywanie w postępowaniu spadkowym czynności prawem przewidzianych, sporządzanie wypisów, odpisów i wyciągów, sporządzanie na żądanie stron projektów aktów, oświadczeń i dokumentów oraz dokonywanie innych czynności zleconych przez prawo³⁵. Wśród czynności wykonywanych przez państwowe biura notarialne do najważniejszych i podstawowych z punktu widzenia bytu notariatu należało sporządzanie aktów notarialnych³⁶. Na podstawie art. 21 Prawa o notariacie państwowe biura notarialne ujmowały czynności prawne w pisma stwierdzające dokonanie czynności notarialnej, będące dokumentami notarialnymi. Prawo o notariacie z 1951 r. nie

²⁹ Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 10 września 1952 r. – Instrukcja w sprawie nadzoru nad państwowymi biurami notarialnymi (Dz.Urz. Ministerstwa Sprawiedliwości 1951, nr 2, poz. 12).

³⁰ Z. Bystrzycka, *Nadzór nad notariatem*, „Rejent” 1991, nr 3, s. 9; D. Malec, *op. cit.*, s. 239.

³¹ Dz.U. 1951, nr 65, poz. 450.

³² W. Natanson, *op. cit.*, s. 146.

³³ Dz.Urz. Ministerstwa Sprawiedliwości 1951, nr 7, poz. 64.

³⁴ W. Natanson, *op. cit.*, s. 27.

³⁵ B. Tymecki, *Pojęcie czynności notarialnych*, „Annales UMCS sectio G (Ius)” 1982, s. 210–211; D. Malec, *op. cit.*, s. 244.

³⁶ W. Natanson, *op. cit.*, s. 83.

określało bliżej charakteru dokumentu notarialnego, jak czyniło to Prawo o notariacie z 1933 r., nadając mu znamię wiary publicznej, a jedynie w art. 1 mówiło o tzw. formie notarialnej. Nie ulegało jednak wątpliwości, że dokument notarialny sporządzony przez państwowe biura notarialne był dokumentem publicznym, do którego prawo przywiązywało szczególną wiarygodność (art. 253 k.p.c.), w przeciwstawieniu do dokumentu prywatnego (art. 266 k.p.c.)³⁷.

W kwestii instytucji przymusu notarialnego, nadającej notariatowi istotną rację bytu, w związku z usunięciem z dniem 1 stycznia 1947 r. z dawnego Prawa o notariacie przepisów regulujących kwestię przymusu formy notarialnej w obrocie nieruchomościami i przeniesieniem ich do prawa rzeczowego, również ustawa z 1951 r. nie zawierała postanowień regulujących to zagadnienie. Przymus formy notarialnej jako formy *ad solemnitatem* wynikał z art. 63 Przepisów ogólnych prawa cywilnego³⁸ z dnia 18 lipca 1950 r.³⁹.

Prawo o notariacie z dnia 25 maja 1951 r. ukształtowało pozycję ustrojową notariusza w sposób całkowicie odbiegający od dotychczasowych tradycji. W przeciwieństwie do Prawa o notariacie z 1933 r., które określało notariusza jako funkcjonariusza publicznego, nowe prawo w art. 18 stanowiło, że notariusz jest pracownikiem państwowym. Stanowisko notariusza jako pracownika państwowego oparte było zasadniczo na przepisach tzw. pragmatyki urzędniczej, tj. ustawy z dnia 17 lutego 1922 r. o państwowej służbie cywilnej, obowiązującej po wielokrotnych zmianach według tekstu jednolitego ogłoszonego w Dzienniku Ustaw z 1949 r. (nr 11, poz. 72). Ustawa ta regulowała m.in. sprawy dotyczące zawiązania stosunku służbowego, mianowania na stanowisko, objęcia i pełnienia służby, obowiązków pracowników państwowych, ich praw, zmian w stosunku służbowym i jego rozwiązania oraz odpowiedzialności służbowej. W zakresie stosunku służbowego notariuszy stanowiła jednak prawo ogólne, gdyż zgodnie z art. 18 § 2 Prawa o notariacie przepisy tej ustawy stosowało się do notariuszy tylko wtedy, gdy Prawo o notariacie nie stanowiło inaczej⁴⁰. Przyznanie notariuszowi nowego statusu prawnego pociągnęło za sobą likwidację samorządu notarialnego i spowodowało, że notariusze jako pracownicy państwowi mogli zrzeszać się jedynie w ramach Związku Zawodowego Pracowników Państwowych.

W świetle Prawa o notariacie z 1951 r. notariuszy mianował, przenosił na inne miejsce służbowe oraz zwalniał Minister Sprawiedliwości (art. 10). Jednocześnie zgodnie z art. 58 § 1 Prawa o notariacie notariusze, którzy w dniu 1 stycznia 1952 r. byli wpisani na listę notariuszy według Prawa o notariacie z 1933 r.,

³⁷ *Ibidem*, s. 76.

³⁸ Ustawa z dnia 18 lipca 1950 r. – Przepisy ogólne prawa cywilnego (Dz.U. 1950, nr 34, poz. 311).

³⁹ A. Oleszko, *Ustrój polskiego notariatu*, Kraków 1999, s. 49.

⁴⁰ D. Malec, *op. cit.*, s. 233–234; W. Natanson, *op. cit.*, s. 20–21.

a nie zostali zwolnieni ze stanowisk, stali się notariuszami w rozumieniu nowego Prawa o notariacie bez ponownego aktu nominacyjnego⁴¹.

W porównaniu z Prawem o notariacie z 1933 r. w nowym Prawie o notariacie zostały znacznie złagodzone warunki wymagane przy mianowaniu na stanowisko notariusza. W myśl art. 11 notariuszem mógł być mianowany ten, kto dawał rękojmię należytego wykonywania obowiązków notariusza w Polsce Ludowej, posiadał obywatelstwo polskie i korzystał w pełni z praw publicznych i obywatelskich praw honorowych oraz miał pełną zdolność do czynności prawnych, był nieskazitelnego charakteru, ukończył wyższe studia prawnicze z przepisаныmi egzaminami i złożył egzamin notarialny. Na szczególną uwagę zasługuje fakt niewprowadzenia warunku odbycia aplikacji notarialnej, która na tle przepisów nowego prawa nie była w ogóle znana⁴². Prawo o notariacie z 1951 r. nie przejęło również dawnego wymogu ukończenia przez notariusza 30. roku życia⁴³.

W myśl art. 13 Prawa o notariacie wymogu złożenia egzaminu notarialnego nie stosowało się do: profesorów i docentów nauk prawnych w polskich państwowych szkołach wyższych; osób posiadających kwalifikacje wymagane do wpisu na listę adwokatów; pracowników organów zastępstwa prawnego, którzy pozostawali w służbie referendarskiej; osób, które zajmowały stanowiska sędziowskie lub prokuratorskie w powszechnym wymiarze sprawiedliwości lub wojskowej służbie sprawiedliwości albo stanowiska sędziowskie w sądach ubezpieczeń społecznych bądź stanowiska rzecznika interesu publicznego lub jego zastępców przy Trybunale Ubezpieczeń Społecznych; osób, które posiadały kwalifikacje sędziowskie i zajmowały stanowiska prezesa, wiceprezesa lub radcy do spraw orzecznictwa w państwowych komisjach arbitrażowych; osób, które pozostawały w służbie referendarskiej na stanowiskach związanych z pracami ustawodawczymi w biurach (departamentach, wydziałach) prawnych państwowych władz naczelnych. Od wymogu złożenia egzaminu notarialnego były również zwolnione osoby, które zajmowały określone stanowiska w zniesionych już instytucjach o charakterze prawniczym. Zgodnie bowiem z art. 59 Prawa o notariacie osoby, które zajmowały stanowiska sędziowskie w Najwyższym Trybunale Administracyjnym lub pozostawały w służbie referendarskiej w Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej, mogły być mianowane na stanowiska notariuszy, jeżeli odpowiadały wymaganiom określonym w art. 11, bez konieczności złożenia egzaminu notarialnego⁴⁴. Zwracano uwagę, że Prawo o notariacie nie

⁴¹ W. Natanson, *op. cit.*, s. 19; D. Malec, *op. cit.*, s. 228.

⁴² E. Janeczko, *op. cit.*, s. 18; D. Malec, *op. cit.*, s. 228.

⁴³ B. Tymecki, *Notariat w systemie...*, s. 70.

⁴⁴ W. Natanson, *op. cit.*, s. 20.

przewidywało żadnych kryteriów czasowych co do pełnienia wyżej wymienionych funkcji⁴⁵.

Przed objęciem stanowiska notariusz składał wobec prezesa właściwego sądu wojewódzkiego ślubowanie według roty przepisanej dla pracowników państwowych. Notariusz, przechodzący z jednego stanowiska notarialnego na inne, nie składał ponownego ślubowania (art. 14 Prawa o notariacie). Rota ślubowania była ustalona w dekreście z dnia 6 października 1948 r. o rocie ślubowania ministrów, funkcjonariuszy państwowych, sędziów i prokuratorów oraz funkcjonariuszy służby bezpieczeństwa publicznego⁴⁶.

Publiczne zaufanie do notariusza oraz jego obiektywizm miała zabezpieczać zasada niepołączalności jego stanowiska z innymi⁴⁷. W świetle art. 17 § 1 Prawa o notariacie z 1951 r. ze stanowiskiem notariusza nie wolno było łączyć innego stanowiska pracownika państwowego, z wyjątkiem nauczyciela i pracownika nauki. Notariuszowi nie wolno było również podejmować się zajęć ubocznych, za wyjątkiem działalności naukowej, pedagogicznej, literackiej, artystycznej i publicystycznej (art. 17 § 2). O zamiarze podjęcia zajęcia ubocznego notariusz był zobowiązany zawiadomić prezesa sądu wojewódzkiego (art. 17 § 3). Regulacja ta nawiązywała do rozwiązań przyjętych na gruncie Prawa o notariacie z 1933 r. (art. 15–17) i stanowiła przepis szczególny w stosunku do art. 29 ustawy o państwowej służbie cywilnej, który normował kwestię wykonywania zajęć ubocznych przez pracownika państwowego. Ograniczenia wynikające z art. 17 Prawa o notariacie interpretowano w ten sposób, że notariuszowi zasadniczo nie wolno było podejmować się zajęcia ubocznego poza wymienionymi w tym przepisie, chyba że prezes właściwego sądu wojewódzkiego po otrzymaniu zawiadomienia notariusza o zamiarze podjęcia się zajęcia ubocznego uznał, że zamierzone, a licujące z godnością stanowiska notariusza zajęcie nie przeszkadza w pełnieniu obowiązków urzędowych w państwowym biurze notarialnym⁴⁸.

Zgodnie z art. 5 § 1 Prawa o notariacie czynności notarialnych dokonywał notariusz. Pracownik notarialny w żadnym razie nie mógł w zastępstwie notariusza podpisać dokumentu stwierdzającego dokonanie czynności notarialnej, gdyż mogła to uczynić jedynie specjalnie wyznaczona przez Ministra Sprawiedliwości osoba będąca zastępcą notariusza. Minister Sprawiedliwości wyznaczał zastępcę notariusza do pełnienia czynności notarialnych w razie nieobecności notariusza, innej przeszkody w pełnieniu przez niego czynności notarialnych lub nieobsadzenia stanowiska notariusza (art. 5 § 2). Osoba ta nie była zastępcą danego notariusza niemogącego pełnić swoich obowiązków, lecz zastępcą notariusza w ogóle

⁴⁵ T. Sadowski, *Odpowiedzialność cywilna notariusza*, „Rejent” 1995, nr 5, s. 70.

⁴⁶ Dz.U. 1948, nr 49, poz. 370. Zob. W. Natanson, *op. cit.*, s. 20.

⁴⁷ W. Berutowicz, J. Mokry, *op. cit.*, s. 305.

⁴⁸ W. Natanson, *op. cit.*, s. 24–25.

i w sporządzanych dokumentach notarialnych nie powoływała się na wchodzące na stałe w skład państwowego biura notarialnego notariusza, którego faktycznie zastępowała, lecz działała wprost jako „zastępca notariusza” z powołaniem się na odpowiednie pismo Ministra Sprawiedliwości, wyznaczającego ją do pełnienia czynności notarialnych, tj. do zastępczego pełnienia obowiązków notariusza⁴⁹.

Prawo o notariacie z 1951 r. nie regulowało właściwości miejscowej państwowych biur notarialnych, nie zawierało bowiem odpowiednika art. 3 Prawa o notariacie z 1933 r., w świetle którego notariuszowi nie wolno było pod sankcją nieważności dokonywać czynności poza obszarem właściwości sądu okręgowego, w którego okręgu mieściła się jego siedziba. Zgodnie z art. 6 zasadą działania państwowych biur notarialnych było dokonywanie czynności notarialnych w lokalu państwowego biura notarialnego. Z uwagi na charakter czynności lub usprawiedliwioną niemożność stawiennictwa strony w lokalu państwowego biura notarialnego notariusz mógł jednak dokonywać czynności notarialnej poza siedzibą biura (art. 6 § 2)⁵⁰. W tych przypadkach miejscem dokonania czynności mogła być każda miejscowość położona na obszarze Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej⁵¹. Nowa regulacja nie wprowadziła również na wzór art. 18 § 2 Prawa o notariacie z 1933 r. instytucji tzw. roków notarialnych, czyli możliwości stałego dokonywania przez notariusza czynności w określonej miejscowości poza jego siedzibą urzędową⁵².

Prawom i obowiązkom notariuszy poświęcony był cały rozdział 3 Prawa o notariacie. Podstawowym przepisem w tym zakresie był art. 15 Prawa o notariacie. Jego treść normatywna zawierała zarówno bardzo ogólne sformułowania o obowiązkach notariusza, jak i dyrektywy szczegółowe w tym zakresie. Do tych pierwszych należało niewątpliwie sformułowanie, że notariusz obowiązany jest wiernie służyć Polsce Ludowej, a także nakaz kierowania się w postępowaniu notariusza zasadami godności, uczciwości i sprawiedliwości społecznej. Ten ostatni nakaz dotyczył nie tylko postępowania notarialnego, gdyż w równej mierze dotyczył także sposobu urzędowania i zachowania się poza urzędem. Przepis ten można porównać ze sformułowaniem art. 13 Prawa o notariacie z 1933 r., który stanowił, że notariusz powinien strzec powagi i godności swojego stanowiska⁵³. Jeśli chodzi o dyrektywy szczegółowe z art. 15 Prawa o notariacie, to należał do nich obowiązek czuwania nad zgodnością z prawem dokonywanych czynności notarialnych, obowiązek pracy gorliwej i sumiennej⁵⁴. Nakaz sumiennego i gorliwego wypełniania obowiązków rozwijał § 1 Regulaminu urzędowania państwo-

⁴⁹ *Ibidem*, s. 18.

⁵⁰ B. Tymecki, *Notariat i czynności notarialne...*, s. 50.

⁵¹ W. Natanson, *op. cit.*, s. 41.

⁵² *Ibidem*, s. 16.

⁵³ B. Tymecki, *Notariat i czynności notarialne...*, s. 55.

⁵⁴ Idem, *Notariat w systemie...*, s. 70.

wych biur notarialnych, w myśl którego notariusze i pracownicy notarialni byli zobowiązani czuwać, aby każda czynność urzędowa była wykonywana zgodnie z obowiązującymi przepisami, sprawnie, dokładnie i terminowo. Z art. 15 wynikał również obowiązek notariusza dochowania tajemnicy służbowej, co w praktyce sprowadzało się do ścisłego przestrzegania dekretu z dnia 26 października 1949 r. o ochronie tajemnicy państwowej i służbowej⁵⁵.

W świetle art. 16 § 1 Prawa o notariacie notariusz obowiązany był przy dokonywaniu czynności notarialnych czuwać nad należytym zabezpieczeniem praw i interesów instytucji i przedsiębiorstw państwowych oraz innych podmiotów gospodarki uspołecznionej, organizacji społecznych, a także osób fizycznych. Przepis ten ustalał hierarchię podmiotów czynności notarialnych, wyrażając jednocześnie zasadę szczególnej ochrony własności społecznej⁵⁶.

Z naczelnymi obowiązkami notariusza wynikającymi z art. 15 i 16 Prawa o notariacie ściśle związany był przepis art. 22 Prawa o notariacie, w myśl którego państwowemu biuru notarialnemu nie wolno było dokonywać czynności sprzecznych z prawem lub naruszających zasady współżycia społecznego w Państwie Ludowym. Przepis ten był niemal identyczny z naczelnymi postanowieniami przepisów ogólnych prawa cywilnego z dnia 18 lipca 1950 r., zwłaszcza zawartymi w art. 3 i art. 41 § 1. Zamieszczenie go w Prawie o notariacie miało na celu podkreślenie jego wagi jako normy programowej, tak aby notariusz miał ją zawsze na względzie przy ocenie dopuszczalności dokonania czynności. Przepis ten, nawiązując do rozwiązań przyjętych w art. 64 Prawa o notariacie z 1933 r., nakładał na notariusza wielką odpowiedzialność, gdyż ciążył na nim z jednej strony obowiązek nieutrudniania obrotu prawnego, a z drugiej obowiązek pełnego poszanowania postanowienia art. 22 Prawa o notariacie. Przyjmowano, że czynnościami notarialnymi sprzecznymi z zasadami współżycia społecznego są czynności sprzeczne z bezwzględnie obowiązującymi przepisami prawa, zmierzające do obejścia przepisów prawa. Notariuszowi nie wolno było również sporządzić czynności bez pobrania przypadających danin publicznych⁵⁷.

Podobnie jak w Prawie o notariacie z 1933 r. (art. 65), w nowej regulacji znalazł się przepis mający na celu zabezpieczenie bezstronności notariusza. Zgodnie z art. 23 notariuszowi nie wolno było dokonywać czynności notarialnych, które dotyczyły samego notariusza, jego małżonka, krewnych i powinowatych notariusza w linii prostej bez ograniczenia stopnia, w linii bocznej zaś krewnych i powinowatych do trzeciego stopnia włącznie oraz osób związanych z notariuszem z tytułu przysposobienia, opieki lub kurateli. Z § 2 tego przepisu wynikało, że ograniczenia te mają również zastosowanie względem zastępcy notariusza, wobec osób

⁵⁵ Dz.U. 1949, nr 55, poz. 437.

⁵⁶ C.W. Salagierski, *Prawa i obowiązki notariuszy*, „Rejent” 1992, nr 10, s. 22–23.

⁵⁷ W. Natanson, *op. cit.*, s. 48–53.

pozostających w stosunku oznaczonym w § 1, bądź do zastępowanego notariusza, bądź też do samego zastępcy⁵⁸. Jednocześnie Prawo o notariacie nie znosiło ograniczeń związanych z małżeństwem, pokrewieństwem i powinowactwem notariusza, w wypadku ustania małżeństwa notariusza lub jego zastępcy (art. 23 § 3)⁵⁹.

W świetle Prawa o notariacie z 1951 r. notariusze, sprawując jurysdykcję prewencyjną, mieli nie tylko obowiązek kontroli wstępnej dopuszczalności dokonania określonej czynności notarialnej, lecz także zgodnie z art. 16 § 2 powinni udzielać stronom potrzebnych objaśnień dotyczących dokonywanej czynności notarialnej. Ujęcie tego przepisu było stanowcze i nie dopuszczało chwiejnego stosowania zawartej w nim dyspozycji. Tym samym nie przejęto redakcji analogicznego art. 83 § 2 Prawa o notariacie z 1933 r., który w omawianym względzie wysuwał na czoło inicjatywę samych stron⁶⁰. Podkreślano jednak, że udzielanie wyjaśnień nie powinno wykraczać poza zakres danej czynności, gdyż notariusze nie byli uprawnieni do udzielania porad prawnych w zakresie, w jakim kompetencja ta przysługiwała adwokatom⁶¹. Zwracano uwagę, że przepis ten wskazuje na pozycję notariusza jako organu ochrony prawnej, sytuując go pomiędzy sędzią a adwokatem⁶².

Przyznanie przez Prawo o notariacie z 1951 r. notariuszowi statusu pracownika państwowego pociągało za sobą konieczność określenia nowych zasad jego odpowiedzialności. Sprawę odpowiedzialności notariuszy w ogóle, a odpowiedzialności dyscyplinarnej i porządkowej w szczególności, normował art. 19 Prawa o notariacie. W świetle tego przepisu za naruszenie obowiązków służbowych notariusz, niezależnie od odpowiedzialności karnej lub cywilnej, ponosił odpowiedzialność dyscyplinarną lub porządkową według przepisów o państwowej służbie cywilnej (art. 19 § 1 Prawa o notariacie). W zakresie odpowiedzialności dyscyplinarnej i porządkowej Prawo o notariacie odsyłało więc do ustawy z dnia 17 lutego 1922 r. o państwowej służbie cywilnej⁶³.

Zgodnie z art. 19 § 1 Prawa o notariacie za naruszenie obowiązków służbowych, poza odpowiedzialnością dyscyplinarną, obejmującą całą dziedzinę prawa o notariacie w najszerszym zakresie, notariusz ponosił również odpowiedzialność karną i cywilną na ogólnych zasadach dotyczących pracowników państwowych⁶⁴. W zakresie odpowiedzialności odszkodowawczej, ze względu na nowy status prawny notariusza, co do zasady miała zastosowanie majątkowa odpowie-

⁵⁸ B. Tymecki, *Notariat i czynności notarialne...*, s. 163.

⁵⁹ Idem, *Główne zasady postępowania notarialnego*, „Nowe Prawo” 1983, nr 2, s. 37.

⁶⁰ W. Natanson, *op. cit.*, s. 43.

⁶¹ W. Berutowicz, J. Mokry, *op. cit.*, s. 310.

⁶² B. Tymecki, *Notariat w systemie...*, s. 71.

⁶³ R. Szytk, *Odpowiedzialność dyscyplinarna notariuszy*, „Rejent” 2005, nr 4, s. 146; D. Malec, *op. cit.*, s. 241.

⁶⁴ W. Natanson, *op. cit.*, s. 26.

działność państwa za szkody wyrządzone przez funkcjonariuszy państwowych. W chwili wejścia w życie Prawa o notariacie z 1951 r. jej stosowanie wzbudzało jednak ożywioną dyskusję⁶⁵. Wynikało to z braku powszechnych przepisów, które by przewidywały odpowiedzialność państwa za szkody wyrządzone przez jego funkcjonariuszy. W związku z tym obowiązywała zasada, że do odpowiedzialności państwa stosuje się przepisy prawa cywilnego o odpowiedzialności cywilnej⁶⁶.

Na podstawie art. 14 ust. 2 dekretu z dnia 26 października 1950 r. o zobowiązaniach podatkowych⁶⁷ notariusz ponosił również odpowiedzialność majątkową jako płatnik danin publicznych. Jednakże w sytuacji utworzenia państwowych biur notarialnych odpadła odpowiedzialność poszczególnych notariuszy jako płatników z tytułu poboru danin publicznych za niewpłacenie pobranych kwot w ustanowionych terminach. Odpowiedzialność ta przeszła całkowicie na kierowników państwowych biur notarialnych, a w większych biurach na kierowników sekcji, którzy stali się odpowiedzialni wobec Skarbu Państwa za terminowe przekazywanie wszelkich danin publicznych⁶⁸.

PODSUMOWANIE

Prawo o notariacie z dnia 25 maja 1951 r. wprowadziło w Polsce zupełnie nowy, obcy dotychczasowym tradycjom model notariatu. Organizacja notariatu została oparta na zasadach wzorowanych na ustawodawstwie radzieckim, w szczególności na przepisach o państwowym notariacie RFSRR z dnia 31 grudnia 1947 r. Podstawowym założeniem nowej ustawy ustrojowej była zasada, że notariat jest organem państwowym, działającym przez państwowe biura notarialne pod nadzorem Ministra Sprawiedliwości i jego organów⁶⁹. Pomimo różnic definicyjnych powszechnie przyjmowano, że na gruncie nowej regulacji można zaliczyć polski notariat, występujący jako państwowe biura notarialne, do organów ochrony prawnej⁷⁰. Jednocześnie zdawano sobie sprawę, że jego cel, funkcje, zakres kompetencji i zasady działania wykazują znaczne odrębności w stosunku zarówno do tradycyjnie pojmowanego urzędu, jak i do innych organów ochrony prawnej⁷¹.

⁶⁵ J. Kosik, *Zasady odpowiedzialności państwa za szkody wyrządzone przez funkcjonariuszy*, Wrocław 1961, s. 34–39.

⁶⁶ J. Ignatowicz (red.), *Kodeks cywilny. Księga trzecia. Zobowiązania*, t. 2: *Komentarz do art. 417–421*, Warszawa 1972, s. 987.

⁶⁷ Dz.U. 1950, nr 49, poz. 452.

⁶⁸ W. Natanson, *op. cit.*, s. 151–152.

⁶⁹ E. Janeczko, *op. cit.*, s. 17; W. Natanson, *op. cit.*, s. 7.

⁷⁰ B. Tymecki, *Notariat i czynności notarialne...*, s. 37–40.

⁷¹ *Ibidem*, s. 60.

W zakresie statusu prawnego notariusza przepisy nowej ustawy uznały go za pracownika państwowego, na którym ciążyły szczególne obowiązki w zakresie przestrzegania obowiązującego w Państwie Ludowym prawa i zasad współżycia społecznego⁷². W dziedzinie relacji panującej między notariuszem a państwowym biurem notarialnym podkreślano, że można ją porównać do relacji panującej między sądem a sędzią. W tej relacji sąd stanowił rodzaj urzędu i uważano, że podobną funkcję pełni państwowe biuro notarialne⁷³. Przyznanie notariuszowi nowego statusu pociągnęło za sobą likwidację samorządu notarialnego i spowodowało, że notariusze jako pracownicy państwowi mogli zrzeszać się jedynie w ramach Związku Zawodowego Pracowników Państwowych. Nowe prawo wprowadziło także istotne zmiany w zakresie przygotowania do zawodu notariusza. Uznano za niepotrzebną, sprawdzoną w praktyce, metodę kształcenia młodych adeptów zawodu notariusza w postaci aplikacji notarialnej, likwidując tym samym instytucję aplikantów i asesorów notarialnych.

Pomimo formalnego zerwania z dotychczasowymi tradycjami ogólne zasady działania notariatu określone w Prawie o notariacie z 1951 r. opierały się jednak w pewnym zakresie na dorobku Prawa o notariacie z 1933 r. Podobnie jak na gruncie dawnej regulacji, nowe prawo wprowadzało zakaz dokonywania przez notariusza czynności sprzecznych z prawem, zakaz dokonywania czynności dotyczących osób bliskich lub mających powiązania z notariuszem, zasadę niepołączalności jego stanowiska z innymi oraz zakaz podejmowania się zajęć ubocznych. Podobnie jak na gruncie pierwszego Prawa o notariacie notariusz miał obowiązek udzielić stronom wszelkich potrzebnych wyjaśnień dotyczących kwestii prawnych aktu, a także miał obowiązek dochowania tajemnicy służbowej. Dzięki tym zasadom działania notariatu nadal istniało silne zaufanie publiczne do osoby notariusza, co pozwalało na dalsze określanie go mianem osoby zaufania publicznego⁷⁴. W piśmiennictwie podkreślano, że notariusz działał jako osoba zaufania publicznego, tzn. jako organ, do którego obie strony stosunku cywilnoprawnego mają bezwzględne zaufanie, a także że będzie przy dokonywaniu czynności działać bezstronnie, zgodnie z prawem, należycie chroniąc prawa uczestników czynności. Pod tym względem sytuację notariusza porównywano do sytuacji sędziego i jednocześnie podkreślano, że zasadniczo różni się ona od sytuacji adwokata⁷⁵.

Utrzymanie przez notariat charakteru instytucji zaufania publicznego świadczyło zarówno o uniwersalnym charakterze, jak i o żywotności tego organu⁷⁶. Było to możliwe dzięki temu, że o istocie notariatu decyduje głównie charakter czynności notariuszy, a w mniejszym stopniu struktura organizacyjna⁷⁷. Umożliwiło

⁷² W. Sz wajdler, *op. cit.*, s. 281–282.

⁷³ B. Tymecki, *Notariat i czynności notarialne...*, s. 71.

⁷⁴ *Ibidem*, s. 206.

⁷⁵ S. Włodyka, *op. cit.*, s. 319; W. Berutowicz, J. Mokry, *op. cit.*, s. 293; Z. Resich, *op. cit.*, s. 130.

⁷⁶ B. Tymecki, *Notariat i czynności notarialne...*, s. 8.

⁷⁷ *Ibidem*, s. 71.

to notariatowi przetrwanie okresu upaństwowienia i ostateczny powrót w 1991 r. do tradycji ustrojowych polskiego notariatu, które wykształciły się w okresie międzywojennym.

BIBLIOGRAFIA

Literatura

- Berutowicz W., Mokry J., *Organizacja ochrony prawnej w PRL*, Warszawa 1987.
- Bystrzycka Z., *Nadzór nad notariatem*, „Rejent” 1991, nr 3.
- Florkowski J., Rzączyński J., *Historia Izby Notarialnej w Lublinie*, „Rejent” 2001, nr 5.
- Ignatowicz J. (red.), *Kodeks cywilny. Księga trzecia. Zobowiązania*, t. 2: *Komentarz do art. 417–421*, Warszawa 1972.
- Janeczko E., *Kształtowanie się notariatu w PRL*, „Zeszyty Problemowo-Analityczne” 1972, nr 23.
- Kosik J., *Zasady odpowiedzialności państwa za szkody wyrządzone przez funkcjonariuszów*, Wrocław 1961.
- Malec D., *Dzieje notariatu polskiego*, Kraków 2007.
- Natanson W., *Zarys prawa o notariacie*, Warszawa 1953.
- Oleszko A., *Charakter powołania na notariusza*, „Rejent” 1995, nr 5.
- Oleszko A., *Ustrój polskiego notariatu*, Kraków 1999.
- Rek T., *O wyższy poziom pracy państwowych biur notarialnych*, „Nowe Prawo” 1953, nr 7.
- Rek T., *Sprawa reformy notariatu*, „Nowe Prawo” 1950, nr 12.
- Resich Z., *Nauka o organach ochrony prawnej*, Warszawa 1973.
- Sadowski T., *Odpowiedzialność cywilna notariusza*, „Rejent” 1995, nr 5.
- Salagierski C.W., *Prawa i obowiązki notariuszy*, „Rejent” 1992, nr 10.
- Szytk R., *Odpowiedzialność dyscyplinarna notariuszy*, „Rejent” 2005, nr 4.
- Szytk R., *Zasady ustalania siedzib i ilości kancelarii notarialnych*, „Rejent” 1996, nr 4–5.
- Szwajdler W., *Ustrój oraz funkcjonowanie notariatu w okresie transformacji systemowej*, [w:] *Przemiany polskiego prawa (lata 1989–1999)*, red. E. Kustra, „Studia Iuridica Toruniensia” 2001, vol. 1.
- Tymecki B., *Główne zasady postępowania notarialnego*, „Nowe Prawo” 1983, nr 2.
- Tymecki B., *Notariat i czynności notarialne*, Białystok 1988.
- Tymecki B., *Notariat w systemie organów ochrony prawnej*, „Rzeszowskie Zeszyty Naukowe. Prawo – Ekonomia – Rolnictwo” 1984, vol. 2.
- Tymecki B., *Pojęcie czynności notarialnych*, „Annales UMCS sectio G (Ius)” 1982.
- Waszczyński J., *Ustrój organów ochrony prawnej w zarysie*, Łódź 1969.
- Włodyka S., *Organizacja wymiaru sprawiedliwości w PRL*, Warszawa 1963.
- Woś T., *Systemic Position of the Notary under the First Polish Law on Notaries of 27 October 1933. Part One*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2020, vol. 29(5), DOI: <https://dx.doi.org/10.17951/sil.2020.29.5.343-361>.
- Woś T., *Systemic Position of the Notary under the First Polish Law on Notaries of 27 October 1933. Part Two*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2021, vol. 30(4), DOI: <https://dx.doi.org/10.17951/sil.2021.30.4.573-592>.

Akty prawne

- Decret z dnia 6 października 1948 r. o rocie ślubowania ministrów, funkcjonariuszy państwowych, sędziów i prokuratorów oraz funkcjonariuszy służby bezpieczeństwa publicznego (Dz.U. 1948, nr 49, poz. 370).
- Decret z dnia 26 października 1949 r. o ochronie tajemnicy państwowej i służbowej (Dz.U. 1949, nr 55, poz. 437).

- Dekret z dnia 26 października 1950 r. o zobowiązaniach podatkowych (Dz.U. 1950, nr 49, poz. 452).
Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 grudnia 1951 r. o opłatach za dokonanie czynności notarialnych (Dz.U. 1951, nr 65, poz. 450).
Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. – Prawo o notariacie (Dz.U. 1933, nr 84, poz. 609, ze zm.).
Ustawa z dnia 18 lipca 1950 r. – Przepisy ogólne prawa cywilnego (Dz.U. 1950, nr 34, poz. 311).
Ustawa z dnia 25 maja 1951 r. – Prawo o notariacie (Dz.U. 1951, nr 36, poz. 276).
Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 8 października 1951 r. w sprawie pieczęci państwowych biur notarialnych (Dz.Ur. Ministerstwa Sprawiedliwości 1951, nr 7, poz. 64).
Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 31 października 1951 r. w sprawie ustalenia i rozmieszczenia państwowych biur notarialnych (Dz.Ur. Ministerstwa Sprawiedliwości 1951, nr 8, poz. 79).
Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 10 września 1952 r. – Instrukcja w sprawie nadzoru nad państwowymi biurami notarialnymi (Dz.Ur. Ministerstwa Sprawiedliwości 1951, nr 2, poz. 12).
Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 września 1952 r. – Regulamin urzędowania państwowych biur notarialnych (Dz.Ur. Ministerstwa Sprawiedliwości 1952, nr 2, poz. 13).

ABSTRACT

The article provides an analysis of the systemic position of the notariat under the Law on Notaries of 25 May 1951. This act introduced in Poland the system of notariat modelled on the Soviet legislation. Under this law, the notariat became a state body, operating through state notary offices under the supervision of the Minister of Justice and its organs. It was commonly classified as a legal protection body, although it was known that its purpose, functions and principles of operation differed much from both the traditional profession of notary and other legal protection bodies. The provisions of the new law recognized a notary as a state employee with special obligations to comply with the law and social rules applicable within the People's State. Granting a new status to a notary entailed the abolition of the professional self-government of notaries and the notary traineeship. Despite the formal abandoning of previous traditions, the general principles of the notariat set out in the Law on Notaries of 1951 were nevertheless based to some extent on the achievements of the Law on Notaries of 1933. Thanks to these principles for the operation of the notariat, notaries continued to enjoy strong trust from the public, which allowed the notary to continue to be referred to as a person of public trust. The fact that the notariat managed to keep its character as an institution of public trust demonstrated the universal nature and vitality of this institution. This allowed the Polish notariat to survive the period of nationalization and ultimately to go back in 1991 to the systemic traditions that had been developed during the interwar period.

Keywords: notariat; notary; person of public trust; systemic position of the notariat; state notary offices

ABSTRAKT

Przedmiotem artykułu jest analiza pozycji ustrojowej notariatu na gruncie Prawa o notariacie z dnia 25 maja 1951 r. Ustawa ta wprowadziła w Polsce model notariatu wzorowany na ustawodawstwie radzieckim. Notariat stał się organem państwowym, działającym przez państwowe biura notarialne pod nadzorem Ministra Sprawiedliwości i jego organów. Powszechnie zaliczany był do organów ochrony prawnej, choć zdawano sobie sprawę, że jego cel, funkcje i zasady działania wykazują znaczne odrębności w stosunku zarówno do tradycyjnie pojmowanego urzędu, jak i do

innych organów ochrony prawnej. Przepisy nowej ustawy uznały notariusza za pracownika państwowego, na którym ciążyły szczególne obowiązki w zakresie przestrzegania obowiązującego w Państwie Ludowym prawa i zasad współżycia społecznego. Przyznanie notariuszowi nowego statusu pociągnęło za sobą likwidację samorządu notarialnego oraz aplikacji notarialnej. Pomimo formalnego zerwania z dotychczasowymi tradycjami ogólne zasady działania notariatu określone w Prawie o notariacie z 1951 r. opierały się jednak w pewnym zakresie na dorobku Prawa o notariacie z 1933 r. Dzięki tym zasadom działania notariatu nadal istniało silne zaufanie publiczne do osoby notariusza, co pozwalało na dalsze określanie go mianem osoby zaufania publicznego. Utrzymanie przez notariat charakteru instytucji zaufania publicznego świadczyło o uniwersalnym charakterze i o żywotności tego organu. Umożliwiło to notariatowi przetrwanie okresu upaństwowienia i ostateczny powrót w 1991 r. do tradycji ustrojowych wypracowanych w okresie międzywojennym.

Słowa kluczowe: notariat; notariusz; osoba zaufania publicznego; pozycja ustrojowa notariatu; państwowe biura notarialne